

1.

0-10

Bathako History

Bathako ba bina tlou, fela kwa ba tlhagang teng ga ke itse. Kgosi ea bona ea pele ke morena Mabe. E rile ge a na le'basimane ba makau ba le babedi, Lekwakwa le Moetlo. Moetlo e le ene o mogolo. Ba be ba tshabela kwa Mokwena ko go morena Sechele. Ba tloga mo tlhakong (Mabieskraal). Ba tshaba Maburu. Mme e rile ba ntse ba le kwa Mokwena morena Mabe a swa, a fitlha kwa teng. Morago ga lesa lagwe Moetlo le Lekwakwa bana ba gagwe ba be ba boela kwa gae kwa Tlhakong. Mo tseleng ba be ba omana. Lekwakwa a be a tshaba go ea le Moetlo mogolwe kwa Tlhakong. A na mo Sedutlane le batho ba ba setseng le ene.

Moetlo ge a fitlha mo Tlhakong a be a na morena wa Bathako.

Morena Moetlo.

2. Morena Moetlo o simollotse go busa kwa morago ga ntwaga tsa Maburu le Matebele, ge Maburu a sena go fitlha mo Transvaal. Ke gona a simolla thato ea gagwe. Pele o bollitse ntwaga gore eo bolaea monnae Lekwakwa, ntwaga e fitlha ea tshaba go bolaea Lekwakwa ba re, "Ke ngwana wa Morena, o tla bolawa ke mang". Ke ge Lekwakwa le batho bagwe, ba ea kwa Bathako ko go morena Taposi. Morena Moetlo a utlwa botlhoko ge Bathako ba lesitse Lekwakwa. Morena Moetlo a be a ntsha mophato gore o gapa dikgomo kwa go morena Sechele kwa Makwena. Mophato wa tsamaea oa tle o di gapa, wa re, "Ke tseo morena Moetlo" Moetlo a tshaba kgomo a re, Ke mfago wa mophato".

3. Bathako ba na ka kagiso. Marena a Maburu ba be ba raea morena Moetlo ba re, "O tswanetse gore o re fe batho ba dijara (jaar boois)" Morena a dumela go etsa jalo. Batho ba ne ba tswanetse go na dikgwedi tse thataro ba ntse ba sebetsa. Ge di fela go ea ba bangwe. Kgomo tse batho ba di sebeletsang tse, ke tsa bona, fela namane ea ntlha ea kgomo e ngwe le e ngwe e tso berekwang ke ea morena. Kgomo ge sena go tsala, eo begwa kwa kgosing, gore kgomo e le e tsetse. Eanong morena o tla re, "A namane e ea nye e gole, ke tla e tsaea e sena go gola". Mme ge e se na go gola, e o tsewa e neelwa motho o mongwe gore a e

s188

dise. Morena Moetlo o na a phutha dikgomo mo batho fela jalo. Ge motho a ea makgoweng, ge a bowa o tswanetse gore a ntshe ponto fl. Ke gore ba re, "O dumedisa morena" Le ge bile motho a ka tlhaga a sa bereka sepe, o tlamelesegele gore ponto eona a ba na a e ntshe. O tswanetse gore a ipege gore o tlile a sa bereka sepe, fela a ntshe kgomo a dumedise morena ka eona. Ke gona tso tsotlhe di tla siamang. Le ge motho a tlhaga a lwala o tswanetse gore a ba na ntse kgomo a dumedise ka eona.

Molao wa morena Moetlo ke gore ge motho a tloga makgoweng, a letse a gorogile. Ka mosho letsatsi le mo tswela kwa kgotleng. Ge le ka phirima, a ise a tlo dumedisa, o tla mo romela motho a o mmitsa a tlo mmotsa gore, ge a sa tlo dumedisa ke go reng. A motse ke wa gagwe. A be a mo jela kgomo. A mo ntsha gore motse ke wa gagwe, ke ene morena. Le gona morena Moetlo o na a

4. sa rate gore bo monnae, kgotsa batho ba sika la ga rragwe ba rome batho. O na a re, "Bogosi ba bona ke ba moroko". Tsatsi le lengwe monnae Makane a be a romiwa ke morena Moetlo ko morena Makopye kgosi ea Maburu. Makane a be a tsaea lekwalo le nneng go thile a le ise ko morena Makopye, a be a le neela Rasebedi gore a le ise. Fela a raea Rasebedi a re, "Lekwalo ke le, morena a re o le ise ko morena Makopye. Fela ge o bowa, o le tlise ho nna, nna ke tla le isa ho morena".

Rasebedi a be a tsaea lekwalo le le a le isa. Ge a bowa, a se ke a tlhole a le isa ko Makane, a le isa ko morena ka nosi. Ge a le naea morena, morena a makala, a re, "Monna a Tlhakong, o tsere kae lekwalo le". Rasebedi a be a re, "Ke le filwe ke Makane, fela o na a nthelle a re ke tle ke le mo nege ke bowa". Morena a be a re, "O dirile pila ge o sehile wa le mo naea." Morena a be a re, "Monna a Tlhakong e ea gae." Morena a be a roma motho gore a bitsa Makane, ge Makane a fitlha a be a re, "Monna a Tlhakong o tsere kae thata ea gore o rome batho ba me.

5. Ke ea go roma, le wena, o ithomela batho ke kgethisa batho, le wena wa ba kgethisa. Bogosi ba go ke ba moroko. E o tsa kgomo o tlo patela". E be e le gore Makane o tsa kgomo o tlile go patela.

Mokgwa wa morena Moetlo o na a itse batho ba gagwe ba botlhe le basimane o na a ba itse. Ke gore ge a ntse a tsamaea a bona basimane ba tsamaea o tla ba bitsa a ba botsa maina a bona le bo rra bo. A be a itse gore mang mang o na le bana ba le kae. O pala pitse a potologa lefatshe le lagwe le. A bona batho ba ba sebitsang le ba ba sa sebitseng. Le go go lengwa o tsamaea temo eotlhe. Tiro ea gagwe e ne e le go betla dikei, o ne a itlosa bodutu ka tsona.

NAGA

Naga ea gagwe e ne e se tona thata, e ne e bowa ka Sediane (South) Kolobeng (East) Letlhaka (West) Moubana (North). Naga ea gagwe e tsentswe ke Maburu fa gare. Mme ona a phela le bona ka molemo, ba mo tsepile. Le ene a ba tsepile ka gore o na a ba thusa ka batho. Tsatsi le lengwe morena Sechele o kile a

6. bolotsa letshalo gore le tlo gapa dikgomo tsa Batlhako. Ge ba kwena ba tsena fa Raditsukudu (Dwarsberg) ba be ba kopana le monna o mongwe eo bidiwang Motlhatlhedi a ea mokwena. Motlhatlhedi ke motlhako. Bakwena ba be ba re ba molaea, ba bangwe, ba gana gore a se ke a bolaiwa. Ba be ba mo tsaee ba re, a o supa dikgomo tsa Setlhako. A re, "Fela Bakwena ke tla ke di supa". Ba tsamaea ge ba fitlha fa Kgabye, Motlhatlhedi a be a re, "A re ikhutseng fa dithabana tse ke gona mo dikgomo di nang teng". Letsatsi le wetse go a ifala. Motlhatlhedi a bela-bela ka lebelo a rwalla dikgong, ba gotsa mollo. A thotha dikgong a fufulelwa. Ge ba ntse ba re o thotha dikgong. Motlhatlhedi a be a x re sele. Ge ba re thathatha ba fitlhele motho e le bogolo-golo a ile.

Motlhatlhedi a be a ea go bulela dikgomo tsa a bo. A be a fata ka lebelo a eo bolela morena Moetlo gore Bakwena ba fa ba tllile go gapa dikgomo. Morena ge a tswa mo ntlu a be e le gore

7. o pana kariki o wa siana le Maburu a otlhe a a ba bolela gore Bakwena ba tllile. Ba tllile go tlo gapa dikgomo. E be e le gore Maburu ka eo nako ba saletsa dipitse ba latela Bakwena. Ge Bakwena ba tlhoka Motlhatlhedi, ba bitsanya ba re, "Banna o ile

s188

go bitsa Maburu". E be e le gore Bakwena ba tsena tseleng ba booa le morago. Go utlwa la ramphejane, gore ge tsatsi le tswa ba be ba tshetse Madikwe. Ge Maburu a fitlha, a fitlhela Bakwena ba ile ga satlhe go nkgga motho. Basiana fa morago ga bona. Gore ge tsatsi le tswa ba be ba tsena kwa nokeng ea Madikwe. Ba fitlhele ba tshetse, e be e le gore Maburu ba bowa, ba sa bona sepe. Morena Mostlo a raea Motlhatlhedi a re, "O monna o re na motse mo direng di tla go re bolaea".

Bana ba morena Moetlo e ne e le Molopyane morena wa kajeno le Mabe monnae le Mampa, le Mamfolo. Fela mo baneng ba gagwe o na a rata Mabe thata le batho ba rata Mabe. Fela Molopyane o na ntse a tsaletsoe borena. E rile ge ntata gwe a sena go swa, batho ba be ba baea Molopyane morena go fitlhela eanong. Batho

8. ba bangwe ba ne ba rata ge morena e ka be e ne e le Mabe. Mabe a be a swa morago ga lesa la ntatagwe. Morena Moetlo o swetse Motlhakong. O fitlhilwe mo sakeng la kgosing, ke mo a fitlhilweng teng. Fela batho ga ba tswenyege ka phuphu ea gagwe. E ntse fela fo. O sule ka 1907. Kgosi e tona ea Setlhako ea be e felela.

Morena Lekwakwa

Morena Lekwakwa ge a kgaogana le mogolwe morena Moetlo, a nna Mosedutlane le batho ba gagwe. Ge mogolwe a sena go tlihabana le ene, a fengwa ke mogolwe. A fudugela kwa Matlhako le batho ba gagwe, a na le morena Taposa. Ge a ntse a na le morena Taposa, a be a rata go a tumela mogolwe morena Mostlo gore a tle a tlihabane le ene ka se gaufi. Le gona a batla go tla ka bonokwane. Motho o mongwe a be a sebela morena Moetlo gore Lekwakwa o e tla, o tla ka fa Materairing. Morena Moetlo a be a ntsha motho ka bonokwane gore a bolaea Lekwakwa, a be a mo fa molemo gore a

9. mmolaea kam ona. Monna eo ge a tsena kwa teng a be a lowa koloi ea Lekwakwa.

Lekwakwa tsatsi le lengwe a laela morena Taposa gore o wa tsamaea gore a tle a ne gaufi le mogolwe. Morena Taposa a mo athholela tsela gore a tsamae. Beke ge e fela ba pana, ba pakatlela, ba wela mo tseleng. Ge ba ntse ba tsamaea, mo tseleng

kwa pele, morena Lekwakwa a be a tsaea seme a tereba, ge a re o namela koloi. A be a thella a wa a gatwa ke koloi, ea phatlalatsa tlhogo ea gagwe. E be e na sellô fela. Batho bagwe ba tlhakana ditlhogo. La bofelo ba be ba simolla ba boela kwa morago, ko morena Taposa. Ge morena Taposa a ntse a ntse o bona dikoloi di bowa, ge a re, "Go rileng". O utlwa ba re Lekwakwa o gatilwe ke koloi. Ba be ba fitlha Lekwakwa mo a matlhako, batho ba gagwe, ba be ba boela mo matlung a bona, a neng ba a tlogetse. Janong e be e le gore, batho ba na ba agela ruri mo a matlhako, go fitlha le kajeno. Ba ntse ba gile, ga ba tswengwe ke sepe, ke batho ba Taposa fela.

10. Morena Lekwakwa o fitlhilwe mo ga Matlhako mogolwe e ne morena Moetlo o fitlhilwe mo Tlhakong mo fatsheng la ntata gwe morena Mabe. Tse o ke tsona dikgosi tsa pele tsa Setlhako. Kgosi ea kajeno ke morena Molopyane Solomon Morwa morena Moetlo. Morwaragwe ke morena Mabe ea suleng.

Dikgoro

Maenyana (kgoro ea kgosing) ba bina Tlou

Kgoro ea Masudubele	"	"	"
" " Masogwana	"	"	Noko
" " Mosidi	"	"	"
" " Rampako	"	"	"
" " Magodielo	"	"	Mpya
" " Mangwato	"	"	Phuti
" " Leema	"	"	Tau
" " Gopanyane	"	"	Kwena

- Dikgoro tse tlhano tse di ko dimo di tlhologile le morena Mabe ge a tla go aga mo Tlhakong. Fela kgoro ea Mosidi eona e tlhaga le kgoro ea Magodielo kwa Mapela kwa Bobididi ke gona kwa ba tlhologileng. Kgoro ea Mangwato le ea Leema, le ea Gopanyane di tlhaga kwa Mokwena, ke gona kwa dik tshagang teng. Batho ba tla ba faladitswe ke tlala. Ge ba tsena mono ba be ba aga. E tswa Batlhako eanong, ba lebala kwa bona. Kgoro ea Mangwato batho ba eona ba tlile morago mona Tlhakong, ba ntse ba ntse kwa

borwa, ba bangwe ba ntse mo makgoweng. Dikgoro tse dingwe tse di fitile tsa phatlalliwa ke Matebele. Jaaka kgoro ea Mosidi le ea Magodielo, ge di tla ea kwa borwa, di tloge di bowa. Le kajeno, batho ba ba ntsi ntsi ba Magodielo ba tletse kwa borwa. Ga ba ise ba boe ba botlhe.

Babetli

Raseroka	Komane
Thudi	Setlhare
Ramatopana	

Batho ke bona e neng e le babetli ba neng ba itsege thata. Bogologolo Raseroka le Thudi. Thudi o na a itse go betla megopyana le maso. Raseroka o na itse go betla mamati le dijoko.

12. Setlhare ene e na ba gaisa ka go betla dijoko. Mo ba betling ba go ne go tlotlegile Raseroka, ka gore o na a betlela batho mamati. Go ne go sena kwa go ka bonwang mamati teng. Ge ise ko ene.

Bafaladi

Ga go na bafaladi ba ba itsegeng thata, ba teng fela k ga ba itsege. Le bona ga ba na sepe le dilo tsa motse ba itunetse ba agile. Ke batho ba morena fela. Ba disetswe ke morena, ke ene a ba laolang.

Raselepe Dintwe (Tlhakong)

13. Morena Molopyane Salemone Mabe

Morago ga lesa la morena Moetlo, le ge go tlongwa ngwana wa gagwe mo boreneng, morena Molopyane Salemone, gore ke ene morena oa Batlhako. Ge a tsena mo boreneng, o fitlhetse ntata gwe a phuthile leruo mo lefatsheng, e se kgomo, e se tonki, pere koloi, podi, nku le dichelete.

Morena Molopyane Salemone ge a simolla go busa, o lekile gore a tsamae mo dikgatong tsa ntatagwe. Fela o ile a potlaka a se ke a iketla gore a lebele gore ntatagwe o na a busa jaang. A phatlalatsa leruo la ntatagwe. A le senya le batho fela. A rekisa dipere tsa ntatagwe, a di fa batho, dikoloi a sa tlhokomele. A tllhabisa makgoa dinku, dipodi gore e re sebakanyana o fitlhele

go se na sepe sa tsona. Dipitse tsa gagwe di tlhatsoiwa ka boloisele. Di disiwa ke mophato. Go ntso go ea kwa pele ba be ba gana, go di disa. Lekgetho a le lesa la a swa. A fa lekgowa le lengwe moraka wa dikgomo. Batho ba ba terebang kariki ea gagwe a ba duela, le ba ba kwalang dipasa a ba duela. Kwa morago ge dilo di ntse di fela, leruo la gwe, la fela, a phatlalelwa ke batho ba nneng a ja nabo, makgowa le marena a matsho. Ba mo ka tlogela. A tloge a simolla gore batho ba mo

14. kgethele setlhano ka ngaga 5/- sa ntsiwa ke bao le bao. Ge go ntse go ea kwa pele, batho ba gana. A sa tle a na le sepe, le eseng kgogo. A tlabisa batho ba gagwe kgala, ge a sentse leruo le lekanaka. A fitlhetse ntatagwe a phuthile thoto le kanaka. Mme a e senya ka botlhaswa.

Kwa morago ke ge go tla benkele mo motseng wa Tlhakong, ke gona batho ba re, "Lekgetho le le ntsiwang ke benkele a le newe morena gore a tle a tlogele go tswenya Batlhako". Ke gona morena a newa lekgetho la benkele gore ke la gagwe ponto tse di lesome ka kgwedi f10. Ke gona Batlhako ba ikhutsa mo legethong. Fela le ge morena a ntse a amogela chelete ga a be sepe sa eona. O e ja fela ka molomo. Sebaka sengwe Batlhako ba mo rekela dikariki di le pedi le dimmoulwe gore ke tsona setlhako sa gagwe se a tla neng a tsamaea ka sona. Ge batho ba ntse ba lebeletse gore morena o na le kariki eanong ka mosho ba be ba utlwe gore o eneile lekgowa gore a re, o le utlwela botlhoko. Janong batho ba mo tlogela a ntse a ntse ealo. Ba re o tla bona ka nosi. Le kajeno morena Molopyane Salemone ga a na kgomo kgotsa podi. Se a se bonang o jela mo ganong fela.

15. Ga e gopole bana ba gagwe. E tsee e re a fitlhetse ntatagwe a phuthile leruo le le kanaka.

Morena Molopyane borena bo mo tlhotse, go setse go busa banna ba lekgotla. Ge e ka be e se bona, morena Molopyane a ka be a setse a tlogetswe ke batho, kgotsa e ne a be a tlogetse borena. Ka gore ga a na sepe le dilo tsa moise le batho ga a re sepe ka bona. Batho ba bantsi ntsi, ba ba fudigelang

s188

mo motseng wa gagwe ga na sepe le bona, a ba bone masimo, a ga ba a bona ga a na sepe. Sagwe ge e se go tsamaea le motse a batla byalwa fela. Le kwa kgotleng motho ge a le molato, o wa tlhalwa ke banna ba lekgetla. Di katlholo tsa lekgotla di jewa ke ene le banna ba lekgetla. E ka tshokile kgomo e a tlholelwa morafe gore ba e eje. Dikatlholo tso tsohle ke tsa morena le banna ba lekgotla. Morena Molopyane o dule mo tseleng tse ntatagwe a nneng a tlholo le go busa ka teng. Ga a na sepe se se kgatlising. O sale a tloga go fitlha le kajeno. Morena Molopyane o sa ntse a busa le janong.

Thebe Koloane.

ENDS. s. 188